

Dissosiativisen identiteettihäiriön kerronnan keinoja
Tiina Laitila Kälvemarkin romaanissa *H2O*

Varpu Salminen
Kandidaatintutkielma
Kirjallisuus
Musiikin, taiteen ja kulttuurin
tutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Varpu Salminen	
Työn nimi Dissosiativisen identiteettihäiriön kerronnan keinoja Tiina Laitila Kälvemarkin romaanissa <i>H2O</i>	
Oppiaine Kirjallisuus	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Kevät 2023	Sivumäärä 24
Tiivistelmä <p>Tutkielma käsittelee dissosiativisen identiteettihäiriön kerrontaan käytettyjä keinoja Tiina Laitila Kälvemarkin romaanissa <i>H2O</i>. Analyysini perustuu tarkkaan lähilukuun. Ensimmäisenä otan tarkasteluun millaisia sivupersoonia tai identiteettejä romaanista on tulkittavissa esiin. Toisena tarkastelun kohteena taas ovat ne kerronnalliset keinot, joiden avulla kuvaus erilaisista identiteeteistä rakennetaan. Viimeisenä ja kolmantena tarkastelen veden symboliikkaa ja erityisesti sen yhteyksiä sivupersoonien kuvaukseen. Tutkielma asettuu siten osaksi niin kognitiivisen narratologian kuin kulttuurinen mielenterveystutkimuksenkin kenttiä. Osittain hyödynnän tutkielmassani myös tietoa todellisista mielistä, erityisesti dissosiativisesta identiteettihäiriöstä. Analyysini tarkoitus ei kuitenkaan ole diagnosoida romaania tai sen henkilöitä, vaan keskittyä kerrontaan ja siitä syntyviin tulkintoihin ihmismielestä.</p> <p>Laitila Kälvemarkin teos on ajankohtainen tutkimuskohde monesta syystä. Se kytkeytyy kiinteästi yhä laajenevaan mielenterveyskeskusteluun samalla kuitenkin ottaen kantaa myös ilmastokysymyksiin veden ollessa vahvassa osassa tematiikkaa. Erityisesti mielen ja kertomisen yhteyksiin keskittyvä analyysi on kuitenkin perusteltua ja hedelmällistä, sillä teos itsessään on kuin läpileikkaus sisäiseen puheeseen.</p>	
Asiasanat Kerronta, Dissosiativinen identiteettihäiriö, kognitiivinen narratologia, kulttuurinen mielenterveystutkimus	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

Sisällys

1. Johdanto	1
1.1 Tutkimuksen tavoite	1
1.2 H2O	3
2. Teoreettinen tausta	5
2.1 Kognitiivinen narratologia.....	5
2.2 Dissosiativinen identiteettihäiriö	7
2.3 Kulttuurinen mielenterveystutkimus	9
3. Sivupersoonat teoksessa	11
3.1 Hester.....	11
3.2 Ofelia	12
3.3 Hani.....	14
3.4 Hanna P.....	15
4. Kerronnan keinot rakentamassa sivupersoonia	17
5. Veden merkitykset ja symboliikka	20
6. Päätäntö	22
7. Lähteet	23

1. Johdanto

Muistot ovat väistämättä epäluotettavia, pienistä palasista kokoon kyhättyjä. Virittyneitä siitä, mitä nykyään tiedät ja ymmärrät. Yrität olla rehellinen, mutta parantelet silti. Poistat, lisäät, vedät mutkia suuremmiksi. Ja niin muisto muuttuu autenttisen tilanteen kuvauksesta kertomukseksi siitä, mitä kerran tapahtui. (H2O, 80)

Kuten yllä olevasta lainauksesta on huomattavissa, kirjallisuudessa on usein niin ajatteluun, oivallukseen, havaitsemiseen, jäsentämiseen, muistamiseen kuin tunnistamiseenkin perustuvia aineksia (Kajannes 2000, 53). Kielen ja fiktion kyky välittää subjektiivisia kokemuksia onkin ajan saatossa ehtinyt kiinnostaa monia kirjallisuuden tutkijoita (ks. esim. Palmer 2004; Mäkelä 2011; Ovaska 2020). Kognitiivinen lähestymistapa on kaikessa laajuudessaan varsin hedelmällinen – sen avulla voidaan valottaa kirjallisuutta ja sen osa-alueita monipuolisesti. Osa tutkijoista tavoittelee kokonaan uutta teoriaa mutta toisaalta analyysin painopiste voi olla myös kaunokirjallisessa tekstissä ja sen kognitiivisuudessa. (Kajannes 2000, 48.)

Tutkielmani saikin alkusysäyksensä siitä perustavanlaatuisesta ajatuksesta, ettei kertomusta ja mieltä voida käsitellä toisistaan erillisinä asioina vaan kirjallisuuden kertomuksilla voidaan aina ajatella olevan jo jonkinlainen mieli. Yhtäältä kyse on kertomuksen henkilöiden tajunnasta ja sen esittämiseen käytetyistä kerronnan muodoista. Toisaalta taas ”mielen” luominen ja muodostaminen jää lukijalle. (Mäkelä & Tammi 2005, vi.) Tietenkin on mahdollista hahmottaa tajunnan kuvausta myös eräänlaisena kommunikaationa, jossa kirjailija välittää yleisölleen oman kuvansa ja kokemuksensa maailmasta (Kajannes 2000, 54). Tässä tutkielmassa pyrin kuitenkin tutkimaan aihetta erityisesti ensimmäisenä esitellystä näkökulmasta, vaikka aktuaalisen lukijan roolia lienee mahdotonta erottaa fiktiivisen tajunnankuvauksen analyysistä täysin. Tarkoitukseni on kuitenkin kognitiivisen narratologian viitekehyksessä sekä osittain myös kulttuurisen mielenterveystutkimuksen kentällä liikkuen selvittää millaisin kerronnan keinoin kuvaa ihmismielen sairastumisesta rakennetaan.

1.1 Tutkimuksen tavoite

Tutkimukseni päätavoitteena on analysoida ja jäsentää lähiluvun avulla sekä kognitiivisen kirjallisuudentutkimuksen viitekehyksessä niitä keinoja, joita Tiina Laitila Kälvemarkin teoksessa *H2O* (2020) käytetään dissosiativisen identiteettihäiriön kuvaukseen. Pyrin myös erittelemään sitä,

millaisia sivupersoonia teoksessa ylipäätään rakennetaan. Veden ollessa kiinteä osa kerrontaa on luonnollista, että vesi tihkuu myös analyysissäni. Tuonkin esille sen, kuinka veden symboliikka nivoutuu yhteen sivupersoonien kuvauksen kanssa ja tulemmekin huomaamaan, että veden elementti saa teoksessa monia ulottuvuuksia. Tutkielmani keskiössä on kuitenkin erityisesti kerronnan ja kertomisen yhteys mielen rakentumiseen.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millaisia sivupersoonia H₂O:ssa rakennetaan?
2. Millaisin kerronnallisin keinoin erilaiset sivupersoonat luodaan?
3. Miten veden elementti näkyy näiden persoonien rakentumisessa?

Fiktiivisiä mieliä on kansainvälisesti tutkittu suhteellisen paljon (ks. esim. Herman 2009; Palmer 2004; Fludernik 2010), mutta suomenkielistä selkeää ja kattavaa jäsenystä aiheen tiimoilta käsitykseni mukaan yhä kaivattaisiin. Suomessakin fiktiivistä tajunnankuvausta on kuitenkin tutkittu. Esimerkiksi Maiju Laitanen (2015) analysoi ja erittelee pro-gradussaan fiktiivisten mielten tiedostamatonta ja tietoisuutta. Maria Mäkelä (2011) taas pohtii väitöskirjassaan, kuinka fiktiivinen tajunnankuvaus ilmentää todellisten mielten jäljittelyn lisäksi myös kertomataiteen lukemisen ja tuottamisen prosesseja. Anna Ovaska (2020) on niin ikään väitöskirjassaan pohtinut ”hulluuden” esittämistä kertomakirjallisuudessa ja kiinnittää huomionsa erityisesti siihen kuinka kirjallisuuden tekstuaalinen ja rakenteellinen luonne nivoutuu yhteen lukijassa aiheutuvien tunteiden ja kokemusten kanssa. Yksi hänen keskeisistä ajatuksistaan on, että fiktiiviset esitykset hulluudesta eivät pelkisty ainoastaan representaatioiksi hulluudesta vaan ne voivat myös kutsua lukijansa kokemaan maailmaa täysin erilaisen kokemusmaailman kautta (Ovaska 2020, 32).

Tutkielmani etenee seuraavasti: Seuraavassa alaluvussa esittelen kohdeteokseni ja perustelen vielä hieman tutkimukseni lähtökohtia. Luvussa 2 esittelen tutkimukseni teoreettisia lähtökohtia. Pureudun siis tarkemmin kertomaan erityisesti kognitiivisesta narratologiasta sekä kulttuurisesta mielenterveystutkimuksesta. Esittelen myös sivupersoonahäiriötä yleisesti, sekä kerron tarkemmin yleisimmistä sivupersoonatyypeistä. Luvussa 3 esittelen tarkemmin itse teosta ja kerron siitä esiin tulkittemistani sivupersoonista. Kerronnan keinoihin ja niiden muodostamaan kuvaukseen taas keskityn luvussa 4 ja aivan lopuksi, luvussa 5 kerron veden symboliikasta sekä analysoin, kuinka se kytkeytyy yhteen sivupersoonien kuvauksen kanssa.

1.2 H₂O

Seuraavaksi kerron tarkemmin melko nuoresta suomalaisesta romaanista: Tiina Laitila Kälvemarkin teoksesta *H₂O* (2020). Sivullisuuden kokemukset ja ilmastokysymykset ovat perinteisesti olleet varsin keskeisiä teemoja Laitila Kälvemarkin tuotannossa eikä hänen neljäs teoksensa ole poikkeus tästä säännöstä. *H₂O* on ennen kaikkea kertomus minuuden rajoista ja muistoista, jotka muuttavat muotoaan kuin vesi (H₂O, takakansi).

Romaani kertoo dissosiativisesta identiteettihäiriöstä kärsivän Hesterin tarinan. Naisen isäpuoli Jacek sairastuu vakavasti, jonka seurauksena unohtuneita muistoja ja muistikuvia alkaa palata Hesterin mieleen. Tästä innostuneena sekä kauhistuneena Hester alkaa kaivella menneisyyttään, vaikka se onkin vaikeaa. Kertomuksen edetessä Hester joutuu lopulta kohtaamaan niin itsensä, omat sivupersoonansa kuin läheisensäkin. Menneisyydestä kuoriutuu esille asioita, joita Hester ei halua uskoa todeksi: Turvalliseksi mielletty isäpuoli ja kunnollisena nähty mummo tuovat tarinan edetessä itsestään esille puolia, joista Hester ei ole tietoinen, mutta muistot ovat kuitenkin painuneet muiden sivupersoonien mieliin.

Kertoja vaihtuu teoksessa tiuhaan tahtiin, mutta romaani ja sen henkilöt tuntuvat olevan tästä todella tietoisia. Kertoja äänten vaihdokset on usein merkitty romaaniin myös typografisin keinoin kuten kursiivilla tai sulkeilla. Välillä näitä vaihdoksia myös kommentoidaan: ”Tässä kohti kertoja vaihtuu.” (H₂O, 159). Teoksen päähenkilö Hester joutuukin navigoimaan eteenpäin samaan aikaan kun hänen päänsä sisällä mellastavat sivupersoonat Hani, Ofelia ja Hanna P kuljettavat häntä paikkoihin ja puhuvat hänen äänellään. Veden alla äänet kuitenkin vaikenevat ja siksi Hester sukeltaakin joka päivä niin järvissä, lammikoissa, meressä kuin kylpyammeessakin (H₂O, takakansi).

Jo teoksen nimessä on kiehtovaa tematiikkaa, yhtäältä H₂O on veden kemiallinen merkki ja teoksen kerronta pyöriikin osittain kiinteästi veden ympärillä. Tulkintani mukaan vedestä luodaan motiivi, jonka avulla havainnollistetaan identiteettien muotoaan muuttavaa olemusta. Toisaalta teoksen nimessä on myös viite Hesterin sivupersoonien nimiin: Hani, Hanna P ja Ofelia. Veden symbolisiin ja metaforisiin merkityksiin palaan kuitenkin tarkemmin luvussa 5.

Romaani koostuu kolmestakymmenestä otsikoidusta luvusta, jotka jäsentävät tarinaa. Usein otsikko on annettu luvun tärkeimmän tapahtumapaikan tai henkilön mukaan. Jotkin luvuista taas on nimetty tarinan kannalta keskeisen esineen (esim. nalle) mukaan. Tämä ikään kuin havainnollistaa mieltä ja

muistamista: muistot saattavat jäsentyä mielen lokeroihin juuri näiden tärkeimpien muistivihjeiden kautta.

Laitila Kälvemarkin teos on mielenkiintoinen tutkimuskohde monesta syystä. Se kytkeytyy kiinteästi yhä laajenevaan mielenterveyskeskusteluun samalla kuitenkin ottaen kantaa myös esimerkiksi ilmastokysymyksiin veden ollessa vahvassa osassa tematiikkaa. Laitila Kälvemarkin tuotantoa ei tietääkseni ole myöskään aikaisemmin juurikaan tutkittu, vaikka kyseessä onkin monia palkintoehdokkuuksia saanut kirjailija¹.

Erityisesti mielen ja kertomisen yhteyksiin keskittyvä analyysi on kuitenkin perusteltua ja hedelmällistä, sillä teos itsessään on kuin läpileikkaus ihmisen sisäiseen puheeseen, jota kukaan ei tavallisesti pääsisi kuulemaan. Fiktiivisten mielten tutkiminen on erityisen mielekästä myös sen vuoksi, ettei rakenteellista ja temaattista voi koskaan täysin erottaa toisistaan; ne ovat kirjallisten konventioiden kääntöpuolia (Mäkelä 2011, 20). Teoksen kerronnalliset rakenteet kertovat siis jotakin sen tematiikasta ja toisaalta tematiikka määrittää osin teoksen rakenteita.

Koska fiktiivisten mielten tutkiminen tekee näkyväksi, millaisin keinoin kirjallisuus pystyy luomaan lukijalle kokemuksen toisen ihmisen tietoisuudesta, tulee se myös vääjäämättä paljastaneeksi sen mihin me kiinnitämme huomiota, minkä me näemme tärkeäksi ja minkä jätämme huomioimatta (Sanford & Emmott 2012, xii). Parhaimmillaan fiktiivisten mielten tutkimus tuokin esille sen, kuinka kirjallisuus haastaa jo muodostamiamme määritelmiä ja kutsuu lukijansa hyväksymään erilaisten kokemusten moninaisuuden.

---

¹ Ks. esim. WSOY. 2023. Tiina Laitila Kälvemark. <https://www.wsoy.fi/kirjailija/tiina-laitila-kalvemark>

2. Teoreettinen tausta

Tässä luvussa pyrin luomaan yleisluontoisen katsauksen niihin teoreettisiin suuntauksiin, joiden kentille katson tutkimukseni asettuvan. Kerron tarkemmin kognitiivisen narratologiasta ja pyrin määrittelemään myös dissosiativista identiteettihäiriötä niiltä osin kuin se on tutkielmani kannalta relevanttia. Kulttuurista mielenterveystutkimustakaan en voi sivuuttaa tutkielmani kohdalla täysin, sillä se osallistuu tahtomattaankin keskusteluun kirjallisuuden tuottamista ”hulluuden” representaatioista.

2.1 Kognitiivinen narratologia

Kognitiivinen narratologia on yksi narratologiaan kohdistuneen kritiikin seurauksena syntyneistä jälkiklassisista narratologioista, jotka pyrkivät ottamaan huomioon myös tekstien erilaiset kontekstit (Mäkelä 2011, 24). Lyhyesti ja ytimekkäästi ilmaistuna kognitiivinen narratologia on kirjallisuudentutkimuksen haara, joka on kiinnostunut ihmismielen ominaispiirteistä sekä siitä, miten nämä ominaispiirteet näkyvät kirjallisuudessa. Tämän suuntauksen sisällä kerronnallisuus nähdään olennaisena osana ihmismielen toimintaa, jolloin kertovia tekstejä tutkimalla voidaan saada tietoa myös aitojen ihmismielen toiminnasta ja ominaisuuksista (Laitinen 2015, 3-4.) Kuten Maiju Laitinen (2015, 5) asian kiteytetysti ilmaisee: ”Ei varsinaisesti ole kysymys valmiista teoriasta, vaan näkökulmasta, joka yhdistää kirjallisuuden mielemme kognitiivisiin toimintoihin ja pyrkii selvittämään näiden kahden yhteistoimintaa käyttäen hyödyksi sekä kirjallisuustieteen, että muiden tieteenalojen parissa kehittyneitä tutkimusmetodeja.” Ihmismielen kognitiivisesta tutkimuksesta onkin tullut kohta paikka mitä moninaisimmilta aloilta juontuville kertomuksen teorioille. (Hatavara, Lehtimäki & Tammi 2010, 7).

Tutkielmassani olen kiinnostunut erityisesti niistä keinoista, joilla kirjallinen kieli ja fiktio pystyvät tuottamaan subjektiivisia kokemuksia ja siten päästämään lukijan lähelle muiden ihmisten mieliä. Tuntemus siitä kuin olisimme kokonaan toisen ihmisen kokemusmaailman sisällä, onkin varmasti jossain määrin jokaiselle kirjallisuutta kuluttavalle tuttu ilmiö. Tätä kokemusta on kuitenkin mahdollista luonnehtia myös hieman paradoksaaliseksi, sillä kuten Herman (2009, 155) toteaa ei toisen mieleen reaalimaailmassa ole minkäänlaista pääsyä. Kognitiiviseen kirjallisuudentutkimukseen onkin tutkijoiden osalta suhtauduttu myös varsin kriittisesti. Esimerkiksi Pekka Tammi (2010, 70) tuo artikkelissaan esille, että kertomuksilla voi olla muitakin tehtäviä kuin arkipäiväisen kokemusmaailmalle jäljitteleminen. Jos pelkistäisimme kirjallisuudessa esiintyvän

tajunnankuvauksen vain esimerkiksi todellisen mielen toiminnasta, sivuuttaisimme samalla fiktiolle ominaisen jännitteen kielen ja kokemuksen välillä (Mäkelä 2009, 113).

Kirjalliset mielet ovatkin lopulta perustavalla tavalla erilaisia verrattuna todellisiin mieliin. Fiktiiviset mielet poikkeavat niin materiaalisuudessaan kuin rakenteellisuudessaankin todellisista ihmismielistä ja niiden toiminnasta, mutta juuri sen vuoksi niillä on kyky tematisoida mielen, kielen ja kertomusmuodon suhteita (Mäkelä 2011, 13). Yhtäältä tarinat kutsuvatkin lukijansa tuntemaan yhdessä henkilöhahmojen kanssa sekä navigoimaan erilaisten tarinamaailmojen halki, mutta näiden kokemusten merkitystä ei kuitenkaan voi palauttaa takaisin vain tosielämän kokemuksiin. (Ovaska 2020, 39). Fiktiivisten mielten tulkitseminen ei siis olekaan pelkkää kirjallisuuden teoriaa tai psykologista tutkimusta vaan sekoitus näitä molempia (Mäkelä 2011, 39).

Anna Ovaskan (2020, 13) näkemyksen mukaan fiktiiviset esitykset hulluudesta sekä hyödyntävät todellisia määritelmiä, että haastavat kulttuurista ja tieteellistä ymmärrystä siitä, mikä nähdään terveenä tai sairaana. Ne siis ikään kuin laajentavat normaalin määritelmää ja haastava niitä tapoja, joiden avulla ymmärrämme mieltä ja tietoisuutta. Siten kirjallisuus kutsuu lukijansa näkemään poikkeavia ja häiritseviä kokemuksia ilman stigmatisointia ja samalla tiedostamaan erilaisten kokemusten monimutkaisuuden. (Ovaska 2020, 13.) Tämä näkyy myös kohdeteoksessani, joka yhtäältä hyödyntää todellisia määritelmiä dissosiativisesta identiteettihäiriöstä, mutta toisaalta myös kyseenalaistaa sitä, mihin on mahdollista vetää raja normaaliksi katsotun persoonallisuuden muutosliikkeen ja häiriön välillä.

Maria Mäkelän (2011, 45) mukaan tajunnan kuvaus on kolminkertaisen konstruoinnin tulosta:

Henkilöhahmo itse sommittelee kokemustaan niin kielellisesti kuin kerronnallisestikin, kertomusta välittävä agentti puolestaan kytkee fiktiivisen mielen yhteyksiin, jotka ovat useimmiten itse kokevan henkilöhahmon tavoittamattomissa ja lopultakin ylin konstruoija on lukijan mieli, jonka kerronnallistamiseen ja merkityksellistämiseen liittyvät intohimot määrittävät muitakin mieliä.

Hän myös tiivistää, että fiktiivinen tajunnankuvaus voi kurottaa kohti autenttista kokemusta, mutta todellinen kuvauksen kohde ei kuitenkaan ole tämä kokemus vaan sen tavoittelu (Mäkelä 2011, 45-50). *H2O*:n kohdalla tämä siis tarkoittaisi sitä, ettei varsinaisen kuvauksen kohteena koskaan tule olemaan autenttisesti dissosiativinen identiteettihäiriö, vaan ainoastaan tämän kokemusmaailman tavoittelu.

Myös Monika Fludernik (2010, 18) on määritellyt, että juuri lukuprosessi tekee kertomuksesta kertomuksen. Tämä tarkoittaisi siis sitä, että fiktiivinen mielikin on lukuprosessin tuote. Fludernikin mukaan lukija tulkitsee tekstin kertomukseksi ja näin siis kerronnallistaa tekstin. Lisäksi Fludernik nostaa keskeiseksi niin kutsutun kokemuksellisuuden, jolla hän pyrkii havainnollistamaan tarinankerronnan päämäärää ja tarkoitusta prosessina. Tämä prosessi tallentaa kokemuksen kertojan menneisyydestä ja tuottaa sen elävästi uudelleen. (Fludernik 2010, 18-19.) Alan Palmer onkin teoksessaan *Fictional Minds* (2004) pyrkinyt tarkemmin hahmottamaan ja käsitteellistämään juuri tätä fiktiivisiin mieliin liittyvää prosessimaista tapahtumaketjua. Koska fiktiiviset hahmot ja heidän mielensä ovat aina keskeneräisiä, tarvitaan erilaisten aukkojen täydentämiseen erilaisia skriptejä ja kehyksiä. Palmerin keskeisin ajatus onkin, että lukija yhdistelee jatkuvasti toisiinsa pieniä informaation palasia luodakseen yhtenäisen kokemuksen fiktiivisestä mielestä. Fiktiivinen tajunnankuvaus muodostuu ikään kuin dialogisesti: Fiktiivisen henkilöhahmojen kohtaaminen muistuttaa siis paljonkin tutustumista todellisiin ihmisiin. (Palmer 2004, 11, 175-176.) Analyysini kohdeteoksesta on ikään kuin konkreettinen havainnollistus tämän prosessin luonteesta.

2.2 Dissosiatiivinen identiteettihäiriö

Kirjallisuus voidaan siis ymmärtää fiktiivisten mielten toiminnan kuvauksena ja koska fiktiiviset mielet perustuvat aina jossain määrin todellisiin mieliin ovat ne myös toiminnaltaan ja logiikaltaan samankaltaisia kuin todelliset mielet (Laitinen 2015, 5). Tämän vuoksi myös oma tutkimukseni pohjaa osittain erityisesti dissosiatiivisesta identiteettihäiriöstä laadittuihin teoreettisiin mallinnuksiin.

Seuraavaksi kerron tarkemmin dissosiatiivisesta identiteettihäiriöstä. Samasta häiriöstä on myös käytetty esimerkiksi termejä sivupersoonahäiriö, monipersoonahäiriö ja persoonallisuuden rakenteellinen dissosiaatio. Tässä tutkimuksessa käytän näitä erilaisia termejä toistensa synonyymeina, vaikka niillä onkin hieman erilaiset painotukset siinä, kuinka häiriö määrittyy.

Laajemmin määriteltynä dissosiatiivinen identiteettihäiriö kuuluu dissosiaatiohäiriöiden kategoriaan. Dissosiatiivinen identiteettihäiriö on hämmentävä, sekava ja havaittavasti omituinen tila ja osittain siitä johtuen tätä persoonallisuushäiriötä onkin yritetty määrittellä monilla tavoin (Galton ym. 2008, 21). Esimerkiksi Jo Ringrose näkee dissosiatiivisen identiteettihäiriön tilana, jossa henkilö kokee omaavansa kaksi tai useampia identiteettejä, jotka toistuvasti kontrolloivat yksilön käytöstä. Tähän sisältyy myös tärkeiden yksityistietojen unohtaminen, joka on liian laaja-alaista tullaan selitetyksi tavallisen unohduksen avulla. (Ringrose 2012, 3-4.)

DSM-IV:n dissosiativisen identiteettihäiriön kriteerit edellyttävät vähintään kahden erilaisen identiteetin tai persoonallisuuden tason olemassaoloa ja vähintään kahden identiteetin tai persoonallisuuden tason vannottoa henkilön käyttäytymisestä sekä muistamattomuutta (Hart, Nijenhuis & Steele 2006, 127). Toisaalta on myös todettu, että dissosiativisessa identiteettihäiriössä ilmenevät erilaiset ”persoonallisuudet” ovat enemmänkin yhden persoonallisuuden sirpaleituneita osia, kuin kokonaan omia persoonallisuuksiaan (Ross 1994, ix). Kaikki sivupersoonat olisivat siis lopulta jollakin tavalla osa sairastuneen minuutta ja identiteettiä.

Kaikkien dissosiaatiohäiriöiden, mutta erityisesti dissosiativisen identiteettihäiriön on todettu liittyvän pitkittyneeseen vakavaan ja varhaiseen lapsuusaikaiseen traumaan (Hart ym. 2006, 123-124). Yleensä dissosiativisesta identiteettihäiriöstä kärsivät alkavatkin jossakin vaiheessa terapiaa, ennemmin tai myöhemmin, puhua heihin kohdistuneista hirveistä rikoksista (Galton ym. 2008, 21). Ross (1994, vii) puolestaan on määritellyt metaforisesti dissosiativisen identiteettihäiriön olevan kuin pieni lapsi, joka kuvittelee pahoinpitelyn tapahtuvan jollekin toiselle. Kuvittelu on niin voimakasta ja sitä on vahvistettu niin useita kertoja traumaattisen kokemuksen kautta, että lopulta nuo itsensä suojelua varten luodut identiteetit vaikuttavat kaikki omistavan oman elämänsä vaikke ne ovatkin saman persoonan osia.

Seuraavaksi esittelen yhden mahdollisen tavan jaotella erilaisia sivupersoonia tai persoonallisuuden osia. Usein dissosiativista identiteettihäiriötä koskevassa kirjallisuudessa mainitaan niin sanottujen isäntien (the host) olemassaolo. Tämä persoonallisuuden osa on enimmänsä aikaa esillä tai hallitsevassa asemassa. Isännän tehtävä on elää normaalia arkista elämää eikä se ole ainakaan täysin todentanut traumatisoitumista. Useimmiten isännällä on myös jonkinlainen käsitys muista persoonallisuuden osista, vaikka toisinaan tämä persoonallisuuden osa saattaa myös kadottaa ajanjaksoja muiden osien hallitessa toimintaa. Tämän lisäksi dissosiativista identiteettihäiriötä sairastavalla henkilöllä saattaa olla useita muita sivupersoonia, jotka voidaan jaotella esimerkiksi lapsiosiin ja suojeleviin persoonallisuuden osiin. (Hart ym. 2006, 85-87.) Kaikilla näillä sivupersoonilla on hieman erilaiset tehtävänsä henkilön psyyken toiminnan suojelemisessa (Ringrose 2012, 6-9).

Lapsiosat ovat hyvin yleisiä ja ne ovat usein lukittuina siihen ajanjaksoon, jolloin ne ovat syntyneet. Ne tulevat usein esille pieninä, hentoina ja pelokkaina (Ringrose 2012, 6-9). Trauman todentamattomuus voi olla myös niin perusteellista, että ne voivat myös kirjaimellisesti kokea itsensä lapsiksi (Hart ym. 2006, 86-88).

Suojelevia persoonallisuuden osia taas voidaan jaotella esimerkiksi kahteen kategoriaan: persoonallisuuden taisteleviin sekä kaltoinkohtelijaa jäljitteleviin dissosiativisiin osiin. Tyypillisesti taistelevat persoonallisuuden osat pitävät ihmissuhteista riippuvuutta ja emotionaalisia tarpeita uhkaavina ärsykkeinä. Nämä osat eivät usein kuitenkaan pysty aidosti erottelemaan mikä on uhkaavaa ja mikä ei. Näiden osien tehtävänä on suojella trauman kokenutta niin sisäisesti kuin havaitsemiltaan ulkoisiltakin uhkilta. (Hart ym. 2006, 86-88.)

Kaltoinkohtelijaa jäljittelevät persoonallisuuden osat taas kokevat itsensä sellaisiksi ja esittäytyvät sellaisina, kuin alkuperäiset kaltoinkohtelijat olivat olleet traumatisoivassa tilanteessa. Kaltoinkohtelijaa jäljittelevät persoonallisuuden osat saattavat myös toistaa traumakokemuksen representaatioita lapsen havaintojen mukaisesta kaltoinkohtelijan näkökulmasta käsin (Hart ym. 2006, 86-88.)

2.3 Kulttuurinen mielenterveystutkimus

Mielen toiminta sekä siellä esiin tulevat häiriöt kiinnostivat aluksi lähinnä niitä tutkivia tieteenaloja, kuten psykologiaa, mutta pikkuhiljaa myös muiden alojen tutkimus on kiinnostunut samoista aiheista. Kasvavan tutkijajoukon myötä myös näkökulmat monipuolistuvat. (Mäkilä & Pietilä 2021, 114-115.) Kulttuurisen mielenterveystutkimuksen kentän määrittely osoittautuikin heti alkutekijöissään hieman hankalaksi, kyseessä on nimittäin sangen monitieteinen tutkimuskenttä.

Kulttuurinen mielenterveystutkimus on perinteisesti ollut kiinnostunut esimerkiksi historiallisesta ja kulttuurisesta muutoksesta, potilaan ja yhteisön kokemuksesta sekä hulluuden kulttuurisista representaatioista muun muassa kirjallisuudessa ja taiteessa. Hulluus määrittyy kulttuurisen mielenterveystutkimuksen sisällä eräänlaisena kattokäsitteenä, jonka alla on mahdollisuus muodostaa yksi diskursiivinen viitekehys poikkeavuuden käsittelylle. Tärkeäksi muodostuvat siis määrittelyt siitä, mikä on normaalia ja epänormaalia, mikä poikkeavaa, sairasta tai tervettä. Keskiössä on erityisesti se, millaisia merkityksiä nämä määrittelyt saavat ja tuottavat ihmisten elämässä. (Jäntti, Heimonen, Kuuva & Mäkilä 2019, 9-12.)

Koska keskustelu mielenterveydestä ja sairaudesta on lisääntynyt ovat psykologian ja psykiatrian diagnostiset termit sekä diskurssit tulleet osaksi myös arkipäivää. Tämä keskustelu auttaa ongelmiin liittyvien stigmojen sekä häpeän poistamisessa ja toisaalta myös lisää psykologian ja psykiatrian diskurssien asettumista yhä keskeisempään rooliin elämän ymmärtämisen suhteen. Taiteen, tieteen

ja median rooli on ollut tämän keskustelun herättäjänä tärkeä ja sen vuoksi myös tutkimuksen tekeminen mielen toiminnasta on mielekästä. (Jäntti ym. 2019, 9.)

Myös oma tutkimukseni on kiinnostunut erityisesti siitä, millä tavalla dissosiativista identiteettihäiriötä tuotetaan kielellisesti. Lisäksi H2O tuntuu ikään kuin ohjaavan lukijaansa pohtimaan kokemusta sivupersonista hulluuden ja normaaliuden rajapinnassa. Teos johdattelee lukijansa usein kyseenalaistamaan niin Hesterin kuin lopulta myös lukijan omaa kokemusta minuudestaan. Herää kysymys siitä, mihin on mahdollista vetää raja normaaliksi katsotun persoonallisuuden jatkuvan muutosliikkeen ja häiriöksi katsotun dissosiaation välillä. Näistä syistä johtuen katson tutkimukseni asettuvan osittain myös kulttuurisen mielenterveystutkimuksen kentälle.

3 Sivupersoonat teoksessa

Sivupersoonia rakennetaan tarinan edetessä omanlaisikseen identiteeteiksi monenlaisin keinoin. Selkeimmin sivupersoonat tulevat kuitenkin näkyville hahmojen välisessä dialogissa ja niissä tavoissa, joilla hahmot puhuvat toisilleen. Tässä luvussa erittelenkin tarkemmin millaisista persoonallisuuden osista *H2O* rakentaa kuvausta ja kuinka lukija tämän tulkinnan muodostaa. On kuitenkin tärkeää huomata, että analyysini on vain yksi mahdollinen luenta *H2O:n* henkilöahmoista, sillä kuten esimerkiksi Fludernik (2010, 40) on todennut: ”Eri luentoihin vaikuttavat kontekstuaaliset, historialliset ja subjektiiviset seikat”. Onkin täysin mahdollista, että dissosiatiiivisesta identiteettihäiriöstä tietämättömälle lukijalle teos ei avaudu kuvauksena kyseisestä häiriöstä, vaan jokainen Hesterin sivupersoonista konstruotaisiin omaksi kertojaksi. Lisäksi haluan painottaa, ettei tarkoitukseni ole diagnosoida romaania tai siinä esiintyviä henkilöitä, vaan keskittyä sen kerronnassa käytettyihin keinoihin ja niiden luomiin kuvauksiin dissosiatiiivisesta identiteettihäiriöstä.

3.1 Hester

Hester on *H2O:n* päähenkilö ja tarina rakentuu suurimmaksi osaksi hänen näkökulmastaan käsin. Hesterillä on suurimman osan aikaa hallinta päähenkilön kehosta eli hän on omien sanojensa mukaan useimmiten ”keskellä”. Hester toimii ainakin suurimman osan ajasta tarinan kertojana ja siten hän asettuu luonnollisesti myös itse osaksi tarinaa ja kuljettaa kerrontaa eteenpäin ensimmäisen persoonamuodon kautta. Toisaalta tästä asetelmasta poiketaan myös muutamia kertoja romaanin aikana, mutta näistä poikkeamista ja ylipäätään romaanin kerronnallisista keinoista kirjoitan enemmän luvussa 4.

Hesterillä on selkeästi johtotason hallinta päähenkilön kehosta ja siten hän asettuu luonnollisesti aiemmin (luvussa 2.2) kuvatuista persoonallisuuden osista *isännän* osaan. Hän voi niin halutessaan (ainakin yleensä) kutsua tai lähettää muut sivupersoonat ”keskelle”. Hesterin omin sanoin: ”Sitä paitsi voin ihan hyvin nyt. Pystyn päättämään niistä toisista, useimmiten ainakin.” (*H2O*, 49.)

Romaanin aikana Hester myös konkreettisesti siirtää muita sivupersoonia pois hallinnasta. Esimerkiksi isäpuoli Jacekin kanssa käydyssä keskustelussa Ofelia haluaa ottaa tilanteen haltuunsa, mutta Hester on eri mieltä: ”Puren hammasta. Lasken tavuja ja kirjaimia, ja saan sysättyä Ofelian syrjään. Se jatkaa jankutustaan pääni sisällä: (Anna minun selittää! Sinä vain sekoitat asiat, kuten tavallista.)” (*H2O*, 47-48.)

Hester koettaakin tasapainotella kaikkien muiden sivupersonien ajatusten ja tekemisten ristivedossa. Hester vaikuttaa myös olevan persoonista ainoa, jota toisten persoonien läsnäolo todellakin häiritsee. Muut sivupersonat taas näkevät itsensä ja muut enemmänkin välttämättömänä osana Hesteriä ja tämän toimintaa:

Itse Ofelia ei suostu lähtemään tai liukenemaan. Eikä Hani: (Funtsi nyt vähän kuka sinä olisit ilman minua? Pelkkä Hesterkö? Ei se riitä! Ei kukaan ole kiinnostunut pelkästä Hesteristä, vaikka se onkin maailman omituisin etunimi!)

Hani vilkuttaa valoaan, Ofelia pistelee päänahkani täyteen kirvelevää ihottumaa. Ne chattailevat pääni sisässä kuin ylienergiset, hölösuiset teinit. Pling, Pling, Pling!

[--] ne pyrkivät esiin, haluaavat päästä päättämään ja päämääröimään minun elämästäni. (H2O, 33.)

Toisaalta Hesterin hahmossa nousee myös esiin kertojan epäluotettavuus. Ensimmäisen persoonan kertojat saattavatkin usein johtaa lukijaa tarkoituksenmukaisesti harhaan, jolloin lukijan tehtäväksi jää määritellä se, mitä tarinassa ”oikeasti” tapahtuu (Ovaska 2020, 15). Hester esimerkiksi kieltää kokemansa trauman ja väittää, että mummo on kohdellut häntä aina hyvin, vaikka todellisuudessa mummo on esimerkiksi köyttänyt hänet lapsena sänkyyn. Hester myös sivuuttaa täysin kokemansa kaltoinkohtelun vanhempiensa osalta:

- Meidän tapauksemme ei ole ihan tyypillinen koska taustalla on yleensä aina toistuva ja vakava varhaislapsuuden trauma, kuten seksuaalinen hyväksikäyttö tai julma väkivalta... eikä meillä ole mitään sellaista, ei sinne päinkään. Ja varsinkin mummo piti meistä hyvää huolta silloin kun vanhempamme... (H2O, 47.)

3.2 Ofelia

Ofelia on Hanin kanssa kertomuksen sivupersonista aika tasaisessa suhteessa esillä. Nämä kaksi sivupersonaa käyvät romaanin sisällä ehdottomasti eniten dialogia keskenään, tai Hesterin kanssa. Romaanin alusta löytyy myös yleensä näytelmistä tutuksi tullut luettelo henkilöhahmoista. Kaikki Hesterin sivupersonista on nostettu esille myös tähän luetteloon, mikä tukee tulkintaa siitä, että myös Hesterin sivupersonat on erotettavissa omiksi, itsenäisesti toimiviksi kokijoihseen.

Ofelia kuvataan romaanissa neuroottiseksi, äkkipikaiseksi ja jopa hivenen päälleikäväksi. Laitila Kälvemarkin henkilökuvauksen voisikin todeta olevan myös jossain määrin tyypittelevää, sillä se nostaa sivupersonista esille piirteitä, joiden avulla heidät on mahdollista sijoittaa johonkin yleiseen ihmisten luokkaan (Mäkikalli & Steinby 2013, 67). Esimerkiksi Ofeliasta muodostuu kuva takakireästä, huumorintajuttomasta lääketieteiden opiskelijasta, jolle tunteiden käsittely on täysin

vierasta. Ofelialle on tärkeää pitää kaikki asiat siistissä järjestyksessä ja tunteet täytyy sen vuoksi sijoittaa omiin lokeroihinsa ja sulkea sinne. Tunteiden säätelyn ongelmat ovatkin yleisiä mielenterveysongelmista kärsivillä, erityisesti traumatisoiduilla ihmisillä (Hart ym. 2006, 100). Hester kuvaileekin Ofeliaa seuraavasti: ”Se luulee ajavansa paremmin. Se luulee tietävänsä kaiken. Sen luiseva kallo on täynnä kaikenlaista nippelinäppeliä ja tilastoa ja taulukkoa, mutta kokonaisuuksia se ei ymmärrä. Tai tunteita. Se pelkää rakkautta ja läheisyyttä vielä enemmän kuin vettä.” (H2O, 30.)

Ofelian ollessa kertojan roolissa esille nousee usein hänen pelokas suhtautuminen ympäristöönsä. Ofelia odottaa usein pahimpia mahdollisia lopputulemia ja hänen luottamuksensa muihin ihmisiin horjuu. Ofelia pomppaakin kerronnassa esille juuri niissä tilanteissa, jotka vaikuttavat jollakin tavalla uhkaavilta ja toisaalta Ofelian kerronnassa tilanteiden uhkaavuus ja pelottavuus myös korostuu. Kuten Hart ym. (2006, 86-88) ovat todenneet suojelevat sivupersoonatyypit eivät usein pysty erottamaan, mikä on aidosti uhkaavaa ja mikä ei:

Myös liika vedenjuonti on vaarallista, siitä voi seurata *hyponatremia* eli vesimyrkytys, aivojen kemia menee sikin sokin ja solut pullistuvat ja turpoavat. Kaksi litraa vettä päivässä riittää, se on sama kuin kaksikymmentä desiä tai kymmenkunta tavallista vesilasillista ja siihen lasketaan muutkin nesteet kuin vesi paitsi ne jotka kuivattavat kuten alkoholi kahvi makeat limsat ja... (H2O, 31.)

Erityisesti Ofelian kuvauksessa uima-altaasta välittyy ahdistus ja pelko. Hengästyneisyys välittyy tekstissä tiheällä pilkutuksella. Seuraavasta katkelmasta huomaamme myös, että Ofelian dialogissa huomio kiinnittyy usein tarkkoihin yksityiskohtiin:

He ovat sotkeneet hiuksiinsa kaikenlaisia geelejä ja suihkeita, ihot ovat hikisiä tai sitten ne on voideltu monenlaisilla kemikaalitahnoilla, ja lapset, nehän pissaavat veteen! Puhumattakaan inkontinenssista kärsivistä eläkeläisistä. Ja sitten vielä jalkasilsat ja hiivasienitulehdukset ja humaanit papilloomavirukset. Päätäit! Lapamadot, kihomadot, satiaiset ja borrelia... (H2O, 260.)

Kun Ofelia haluaa päästä tarinan kertojaksi Hester alkaa usein kokemaan myös erilaisia kehollisia tuntemuksia. Hän saattaa saada ihottumaa tai hänen päässään rupeaa sirsämään, kun Ofelia haluaisi ottaa ohjokset. Osaltaan tämä tukee Ofeliasta muodostuvaa kuvaa neuroottisena persoonallisuutena: ”Päässä sirisee, ohimoita kutittaa. Ofelia haluaisi puuttua puheeseen.” (H2O, 47.)

Dissosiativisen idenditeettihäiriön persoonallisuuden osista Ofelia sijoittuisi suojelevaksi, taistelevaksi persoonallisuuden osaksi. Ofelia pyrkii estämään Hesteriä muistamasta traumoja aiheuttavia kokemuksiaan ja yrittää niin hiljentää Hanin kuin pitää Hanna P:n lukkojen takana:

”OFELIA: Tässä kohti kertoja vaihtuu. Joskus minun on pakko suojella Hesteriä itseltään, käyttää kovia keinoja. Se on minun tehtäväni, ainakin hyvin tärkeä osa sitä.” (H2O, 159.)

3.3 Hani

Hanin kuvaus taas on täysin vastakkaista verrattuna Ofeliaan. Hän ei piittaa rauhasta tai järjestyksestä, eikä mikään vaikuta kauhistuttavan häntä: paitsi silloin kuin pitäisi ottaa vastuu teoistaan. Hester itse kuvailee Hania seuraavasti: ”Se oli...yksi niistä toisista, kuiskaan. – Varmaan tunnistitkin tyyppin. Ihan seko, huonomuistinen ja tosi kova valehtelemaan. Ei kannata välittää sen jutuista.” (H2O, 106.)

Hanilta puuttuu kyky säädellä omaa toimintaansa ja hän toimiikin toisinaan täysin impulssiensa varassa. Arviointikyvyn puute onkin yksi usein dissosiativiseen identiteettihäiriöön liitettyistä piirteistä (Hart ym. 2006, 100). Myös Hanin keskittymiskyky vaikuttaa rakoilevan. Tämä tulee esille esimerkiksi kohdassa, jossa Hani valmistautuu lähtemään illanviettoon, mutta samalla kun pitäisi keskittyä pukeutumiseen on myös syöminen hänen mielessään:

Näissä vaatekaapeissa ei ole tasan mitään mielenkiintoista. Viisi erilaista uimapukua, kaikki peittävää sporttimallia. Mustia farkkuja. Sukat valkoisia tai raidallisia ja teepaidat harmaita. Pitää mennä vaatekaupan kautta. Mutta ensin lisää suklaavoita. Sekaan banaani! Ja kermaa! Siitä tulee *banana split!* (H2O, 131.)

Hanissa on monia samanlaisia piirteitä, kuin Hesterin äidissä. Häneltä puuttuu itsesuojeluvaisto ja hän saattaa hävittää pankkikorttinsa ja tuhlata kaikki rahansa yhdessä illassa. Hanin valloilleen päästämiseen liittyikin Hesterin mukaan suuria riskejä:

Hani saattaa häipyä kaupungin yöhön ja päätyä treffeille tuntemattoman kanssa, juoda kokonaisen pullon viiniä, tai kaksikin, sillä on ihan mahdoton viinapää! Siitä ei ole montaakaan viikkoa, kun se joi shotteja ja poltti pilveä jossakin laitakaupungin hämärässä luolassa. [--] Useammin kuin kerran olen havahtunut vieraan miehen lakanoista, tietämättä tarkkaan, miten olen sinne päätenyt. Joskus naisenkin. (H2O, 156.)

Vaikka Hani kuvataan usein holtittomana ja vastuuntunnottomana, on tämä persoonallisuuden osa kuitenkin olemassa erityisesti sitä varten, että Hester saisi voimavarojaan kohennettua. Hani on sosiaalisempi ja avoimempi kuin mikään muu Hesterin sivupersonista. Hester kertookin, että jos mikään muu ei auta hänen päänsä sisäiseen sekamelskaan, hän päästää Hanin tahallaan irti (H2O, 155).

Toisaalta Hanin käytöksen voi tulkita osittain myös jäljittelevän hänen vanhempiansa holtitonta käytöstä. Hesterin äiti kutsuu häntä nimellä Hani, joka tukee tulkintaa siitä, että Hani on persoonallisuuden osana liittyy erityisesti Hesterin äitiin. Hester itse kertoo, että hänen äitinsä on keksinyt nimen Hani ja samaan yhteyteen hän myös toteaa, että äidin miellyttäminen on ollut hänelle tärkeää ja että hän: ”Yritti olla se tyttö.” (H2O, 78). Siten Hanin voi tulkita myös kaltoinkohtelijaa jäljittelevänä persoonallisuuden osana (Hart ym. 2006, 86-88). Hani on kuitenkin lähtökohtaisesti halukkaampi käsittelemään traumaattisia kokemuksia kuin Ofelia.

3.4 Hanna P

Toisin kuin muut romaanissa esille tulevat sivupersoonat Hanna P tai Hannapanna ei saa ääntään konkreettisesti koskaan kuuluviin. Muut sivupersoonista puhuvat niin konkreettisesti Hesterin äänellä, kuin hänen päänsäkin sisällä, mutta Hanna P kuvataan lähes ainoastaan Hesterissä aiheutuvien tunteiden avulla. Toisinaan Hanna P tulee esille myös Hesterin käytöksen kautta. Usein Hanna P kuvataan myös liukenevaksi ja läpikuultavaksi, joka viittaa tämän persoonallisuuden osan häilyväisyyteen. Muut sivupersoonat eivät myöskään vaikuta haluavan tunnustaa Hanna P:n olemassaoloa, syynä tähän saattaa olla suuri pelko ja häpeä liittyen tähän sivupersoonaan.

(Muistista puheen ollen, ihan kuin unohtaisit jotain. On vielä yksi, vaikka et haluakaan tunnustaa sitä...Äläkä yritä yhtään Ovelia, hoet itse aina, että faktat on tärkeitä!)

Hyvä on, hyvä on! On vielä yksi, vaikka se on jo lähes kokonaan liennut. Hanna P, salaisin kaikista. (H2O, 36.)

Myöhemmin Hester kertoo, kuinka hän ja Ofelia ovat konkreettisesti lukinneet Hanna P:n pois näkyvistä. Tämä vahvistaa tulkintaa siitä, että Hanna P:n sivupersoonaan liittyy sellaisia muistoja ja pelkoja, jotka Hester on kenties halunnut piilottaa itseltäänkin: ”Vuosia sitten työnsimme Hanna P:n vuodevaatelaatikkoon, Ofelia ja minä. Vedimme peiton sen paksujen poskien yli, ja lykkäsimme laatikon vaatehuoneen alimman hyllyn alle Aurinkokiventien talossa. Sammutimme valot, lukitsimme oven.” (H2O, 156-157.)

Hanna P kuvataan myös jossain määrin lapsen kaltaisena sekä puhetaidottomana. Hanna P:n kuvaukseen liittyy myös vahvasti eräänlainen halveksunta. Esimerkiksi Hester kuvailee häntä seuraavasti: ”Lihava, punamustaan vilttiin kietoutunut nynnerö, joka ei osaa kuin itkeä ja nukkua ja syödä. Se puhuu vain muutamia sanoja, ja nekin sössöttäen kuin pikkulapsi, jolta puuttuvat ylätuhampaat.” (H2O, 36.)

Hanna P:n ollessa keskellä myös Hesterin konkreettinen käytös saa lapsenomaisia piirteitä. Hän saattaa kontata pitkin lattiaita tai sotkea koko talon hajuvedellä. Kun Hanna P on keskellä, kerronnassa korostuu epäloogisuus ja harkinnan puute: ”He mönkivät pitkin lattiaita partavesipullo suussa, kaatavat sitä napaan ja pikkuhousuihin, sohvatyynyihin ja kukkaruukkuihin, äidin tyynyliinalle ja aamutakin taskuihin, yöpöydällä pahaa-aavistamatta olevaan vesilasiin.” (H2O, 128.)

Tämä sivupersoonana muotoutuikin Hesterin ollessa vielä pieni ja on selkeästi jäänyt kiinni siihen aikaan ja kokemuksiin, jotka aiheuttivat Hesterin persoonallisuuden hajoamisen. Dissosiativisista persoonallisuuden osista Hanna P muistuttaa eniten lapsiosaa, sillä hän todellakin tuntuu elävän edelleen traumaattista kokemusta aina vain uudelleen pääsemättä kiinni nykyaikaan (Hart ym. 2006, 86-88).

4. Kerronnan keinot rakentamassa sivupersoonia

H2O alkaa kuvauksella työstä, joka tarinaan itsensä asettavan minän on pakko kertoa: ”Minun on pakko kertoa tuosta työstä.” (H2O,11). Ensimmäisen lauseen jälkeen kertoja kuitenkin muuttuu minäkertojasta, kolmannen persoonan kertojaan. Tämä kolmannesta persoonasta käsin kerrottu tarina ikään kuin korostaa Hesterin kokemaa toiseutta suhteessa itseensä. Hän pystyy seuraamaan omaa toimintaansa sivusta käsin, ulkopuolisen tarkkailijan silmin, mutta mitään vaikuttamisen mahdollisuuksia tapahtumien kulkuun hänellä ei ole: ”Hän seisoo keskellä eteisen lattiaa, olkapäät vähän koholla, varpaankärjet sisäänpäin, puristaa pientä vihreää pulloa kainalossaan, se on piilossa juhلامekon alla.” (H2O, 11). Kuten huomaamme, on Hester asettanut itsensä tarinan ulkopuoliseksi kertojaksi ja kuvaa itseään ulkopuolisen silmin. Toisaalta huomaamme myös, että havainto mekon alla piilossa olevasta juomapullosta ei ole mahdollinen ulkopuoliselle katsojalle, jolloin kertojana täytyy olla Hester itse. Kertojana toimii itsensä ulkopuoliseksi tunteva Hester, mutta kerronta on kuitenkin suodattunut Hesterin sen hetkisen sivupersoonan kautta. Toisin sanoin Hester kertoo, mitä hänen sen hetkinen sivupersoonansa näkee ja kokee.

Ovaskan (2020, 38) mukaan yksi hulluuden kuvaamisen tavoista tulee esiin, kun kertoja nimeää tai pohtii omaa mielenterveyttään. Hester ottaakin aktiivisesti puheeksi oman identiteettinsä repaleisuuden. Hän tiedostaa, ettei muista omaa nimeään tai omaa persoonallisuuttaan: ”Tytön nimi on Hester, vai onko se kuitenkin Hani, niin kuin äiti sanoo? Vai Hanna, *mummon pikku kaima*? Juuri nyt hän ei muista sitä itsekään.” (H2O, 13.)

Kertojan kognitiossa tapahtuvat muutokset tuodaan usein esille hulluutta kuvaavassa kirjallisuudessa myös kielen tasolla (Ovaska 2020, 38). Joskus *H2O*:n kerronnassa sekoittuvatkin toisiinsa niin Hesterin oma ajattelu, kuin hänen havaintonsa sekä muistonsa. Tämä havainnollistaa ajattelun rakennetta ylipäätään. Esimerkiksi muistellessaan erästä mummonsä ja äitinsä välistä keskustelua Hester sekä samaan aikaan toistaa kuulemaansa dialogia, että epäilee sen autenttisuutta ja muistojensa paikkaansa pitävyyttä. Lisäksi mummon supina ja posken silytys ikään kuin koetaan uudelleen, vaikka kyseessä onkin vain muisto:

Mitä tapahtui tuona iltana ja yönä? Ja miksi kaikki tuntuivat ajattelevan, että se oli Jacekin syytä? *Hän huutaa ja kiroilee, etkä sinä ole tottunut sellaiseen*, mummo supisi ja silitti poskeani. Vai oliko se sittenkin äiti? Istuivatko he siinä sänkyne vieressä molemmat, vierekkäin, olivat kerrankin yhtä mieltä jostakin? (H2O, 88.)

Toisinaan Hester myös ikään kuin keskustelelee omien muistojensa kanssa. Hän saattaa esimerkiksi muistaa jonkin kuulemansa lauseen ja sen jälkeen väittää vastaan omille muistoilleen. Tämä havainnollistaa sisäistä puhetta konkreettisesti: ”*Aivan selvästi hän pelkää miestä. Ja pelko on nyt hänelle hyvin haitallista, se vaikeuttaa toipumista. Ymmärräthän sinä sen, Maria? Ei! Se ei ole totta! En ole koskaan pelännyt Jacekia! Pelkkä väite on naurettava!*” (H2O, 88.)

Tällainen tietoisuuden esittäminen osaltaan tukee kuvaa mielen pirstaleisuudesta ja kertojan epäluotettavuudesta. Jos kertoja jopa itse epäilee omia muistojaan, voiko lukijakaan enää luottaa niihin? Toisaalta tämä myös havainnollistaa tietoisuuden sosiaalista ja dialogista puolta sekä sitä, kuinka eri henkilöahmojen fiktiiviset mielet lopultakin sekoittuvat toisiinsa saaden aikaan haasteita lopullisen ”totuuden” selvittämisessä (Nykänen 2014, 293). Fiktiiviset mielet rakentuvat siis ennen kaikkea dialogissa itsen, omien muistojen sekä muiden mielten välillä.

Hesterin ja muiden sivupersoonien vaihdokset kerronnassa tulevat myös konkreettisesti esille kertomiseen käytetyn kielen vaihdoksina. Lukija alkaa romaanin alusta asti huomata eroja erilaisten kertojajäänten välillä: Hani puhuu suoraan ja ilmaisee asiat ilman kiertelyä. Hanin puheessa korostuu myös usein seksuaalisuus. Ofelian käyttämään kieleen taas kuuluvat useat tieteelliset termit kuten *diureesi*, *regressio* tai *prosedyyri* (H2O, 135). Hester puolestaan yrittää tasapainotella näiden kahden kertojajäänten välillä.

Ofelian neuroottisuus tulee esille myös dialogin lauserakenteissa. Kun Ofelia on äänessä lauseet venyvät pituudessa, lauseiden rakenteet hankaloituvat ja sanoja kytketään toistensa perään miltein kaoottisiksi kokonaisuuksiksi: ”Melko...kaukaa haettua verrata minua kissaeläimeen, kissat eivät ole kovinkaan rationaalisia, ainakaan kotikissat, sitä paitsi ne peseytyvät nuolemalla itseään, niillä on raateluhampaat ja ne syövät lihaa, enkä minä ikinä...mutta metaforien käyttö ei ole koskaan ollut vahvin puolesi, Hester.” (H2O, 32.)

Hanin repliikeissä taas usein korostuu ajatusten katkonaisuus, joka näyttäytyy myös aivan lauserakenteiden tasolla. Kuvausta rakennetaan usein miltein päinvastaisilla keinoilla verrattuna Ofeliaan. Lauseet ovat lyhyitä, joskus vain sanan mittaisia. Kerronta tuntuu yhtä aikaa niin rönsyilevän kuin katkeilevan ja huomion keskiössä on vain eletty hetki: ”Vihreä, punainen, sininen, liila! Kädet ja lantio, polvet ja tissit, ylös, sivuun, eteen ja taakse, shake it beibi! Tämä on parasta. Pimeys. Lämpö.” (H2O, 132.)

Seuraavassa sitaatissa taas tulee esiin Hanna P kuvauksessa käytetty tyypillinen kerronta. Ajattelu on usein vielä katkonaisemmin ja vajaammin kuvattua kuin Hanin kohdalla. Lukijan kyky täydentää aukkoja tulee myös konkreettisesti esiin siinä, että vaikka katkelmassa ei kertaakaan mainita sanaa ”vesi”, täydentää lukija katkelman kuitenkin kertovan juuri siitä. Tulkintani mukaan katkelman lopussa esiin pyrkii myös Ofelian ääni, joka varoittavasti kertoo, ettei yksin saisi sukeltaa:

Herään puoliltapäivin. Konttaan kylpyhuoneeseen, mutta en jaksa ammeeseen asti. Kun virkoan uudestaan kylmällä laattalattialla, on taas hämärää. Lasken ammeen täyteen, pelkkää kylmää. Vedän henkeä ja painun pinnan alle. Yksin ei saa sukeltaa, ei edes ammeessa, ei varsinkaan ammeessa, mutta meitähän onkin monta. (H2O, 198.)

H2O:n kerronnassa korostuu myös traumamuistojen ja omaelämäkerrallisen narratiivisten muistojen erot. Traumamuistot ovat usein hallusinaatiomaisia, yksinäisiä ja tahattomia kokemuksia, jotka koostuvat näköaistimuksista, tuntemuksista ja fyysisestä toiminnasta. Narratiivisia muistoja puolestaan voidaan tarkoituksella hakea muistista, eikä niiden laukaisemiseen tarvita erityisiä tilannetekijöitä. (Hart ym. 2009, 40-41.) Hesterin traumaan liittyvät muistot usein palautuvat hänen mieleensä juuri jonkun ärsykkeen kautta, esimerkiksi baarissa vietetyn vauhdikkaan illan jälkeen hänen päässään rätisee ja paukkuu ja ilotulitteiden äänet lopulta palauttavat mieleen muiston uudenvuoden yön traumaattisista tapahtumista (H2O, 134-138).

Myös teoksen konkreettinen rakenne voidaan tulkita sivupersoonahäiriön kuvaukseksi eli katkonaisen tajunnan rakenteiksi. Lukijaa kuljetetaan eteenpäin luku luvulta siten, että välillä väliin jää aukkoja. Kerronta saattaa siirtyä traumamuiston kuvauksesta keskusteluun Jacekin kanssa tai baarissa juhlimisesta kotisohvalla löhöilyyn. Aukot kerronnassa voidaan tulkita aukoiksi myös Hesterin tajunnassa. Hester ei todellakaan muista, kuinka hän siirtyi baarista kotiinsa tai traumamuiston keskeltä sairaalaan ja sen vuoksi romaani ei voi kertoa siitä lukijallekaan.

Vaikka teos monesti osoittaakin kertojan vaihdokset suhteellisen tarkasti, ei aina kuitenkaan ole selvää kuka on kertojan roolissa. Kerronnassa on myös kohtia, jotka on esitetty monikon ensimmäisessä tai kolmannessa persoonamuodossa. Silloin voidaan tulkita, että kaikki Hesterin persoonat ovat yhtä aikaa äänessä: ”Meitä alkaa taas tirsakuttaa. Painamme kädet tiukasti suun eteen ja raotamme ovea lisää.” (H2O, 181.)

5. Veden merkitykset ja symboliikka

Vesi on keskeisessä osassa *H2O* kerronnassa. Jokainen sivupersonista suhtautuu siihen hieman omanlaisellaan tavalla. Hani on surkea uimari, Hester rakastaa uimista ja Ofelia taas pelkää vettä kuollakseen. Vesi onkin yksi maailman vanhimmista kulttuurisista symboleista ja se kantaa mukanaan vahvoja arvoja. Vesi on kieliä ja kansallisia kulttuureja ylittävä symbolin kantaja ja usein se välittää monenlaisia vertauksia, metaforia, allegorioita tai muita kielikuvia. (Lehtimäki, Meretoja & Rosenholm 2018, 11.) Näin voidaan todeta olevan myös *H2O*:ssa, jossa vesi on keskeisesti läsnä niin sivupersonia luovana kuin tuhoavanakin voimavarana.

Symbolinen kieli onkin usein keskeinen tiedostamattoman ja unohdetuiksi uskottujen tunteiden ja kokemusten välittäjänä. Vesi kytkeytyy myös niin kuvitteluun kuin muistamiseen ja unohtamiseen ja se näyttäytyy ihmistä suurempana mahtina: jonakin samanaikaisesti luovana ja tuhoisana voimana. (Lehtimäki, Meretoja & Rosenholm 2018, 13-18.)

Osittain tämän vuoksi vesi lieneekin niin keskeisessä osassa myös *H2O*:n kerronnassa. Hesterin ristiriitainen suhde veteen ilmentää hyvin veden symbolista luonnetta: yhtäältä vesi on jotakin niin suurta ja tuhoavaa, että Hester pelkää sitä kuollakseen, mutta toisaalta vesi on myös ainoa asia, joka tuo hänelle rauhan ja hiljaisuuden. Vettä voisikin pitää *H2O*:n kerronnassa Hesterin kokeman trauman metaforana, joka toisaalta kauhistuttaa häntä, mutta samaan aikaan trauman kohtaamisessa on kuitenkin jotakin rauhoittavaa. Hesterin sukeltamisharrastuksen voikin nähdä niin ”alkuperäisen” luonnonyhteyden saavuttamisena kuin myös uhkana ja varoituksena minuuden hajoamisesta (Lehtimäki, Meretoja & Rosenholm 2018, 11-12). Veden alla ollessaan Hesterin omin sanoin: ”Olen yksin ja samalla yhteydessä kaikkeen elävään maailmassa.” (*H2O*, 32).

Vesi on myös alituisesti muuttuvaa tilaa, johon astuessaan myös kertomuksen henkilöt muuttuvat. Vettä voidaankin pitää rajatilan topoksena. Vedenrajatilalla on eräänlainen kulttuurisen välittäjän tehtävä: oman ja vieraan väliset erot sekä mennyt ja nykyisyys sekoittuvat. (Lehtimäki, Meretoja & Rosenholm 2018, 15.) Tämäkin havainnollistuu *H2O*:ssa, jossa vesi toimii ikään kuin myös symbolina persoonallisuuden muotoa muuttavasta olemukselle: vesi pysyy aina samana, vaikka sen olomuoto voi olosuhteiden niin vaatiessa myös muuttua. Lisäksi romaanin lopussa, kun Hester sukeltaa viimeisen kerran hän kokee konkreettisen muutoksen: sukeltamisen seurauksena hän pääsee lopulta kohti traumasta eheytymistä.

Uimisen yksinäinen luonne havainnollistaakin osittain matkaa itseän. Uintimatka on ambivalenttia muuttumista, jota varjostaa uppoamisen ja hukkumisen pelko, kunnes uija oppii antautumaan vedelle ja luottaa siihen, että vesi kannattelee (Rosenholm 2018, 51.) Tämä havainnollistuu sukeltamisen yhteydessä myös *H2O* kerronnassa: Kun Ofelia lopulta antaa periksi uimiselle ja veden alle vajoamiselle Hester saa vihdoin äänet päässään hiljentymään lopullisesti (*H2O*, 260-262). Sukeltamisesta tuleekin silloin itsensä ja omien muistojen hyväksynnän metafora. Hesterin suhde veteen muotoutuu siten olennaiseksi osaksi hänen vähittäin tapahtuvaa trauman hyväksymisen prosessia.

6. Päätäntö

Tässä tutkielmassa sukelsin suoraa päätä dissosiativisen identiteettihäiriön kuvaukseen ja siihen käytettyjen kerronnallisten keinojen maailmaan. Aluksi taustoitin hieman yleisesti niin kognitiivisen narratologian kuin kulttuurisen mielenterveystutkimuksenkin kenttää sekä kerroin tarkemmin dissosiativisesta identiteettihäiriöstä ilmiönä.

Analyysini ensimmäisessä osassa kuvasin tarkemmin millaisia sivupersoonia *H2O* kuvaa. Hyödynsin analyysini tukena erityisesti tutkimustietoa dissosiativisen identiteettihäiriön luonteesta yleisesti. Tarkoituksenani oli myös havainnollistaa lukijan tapaa koota saamistaan tiedonpalasista yhtenäinen kokonaisuus. Sain selville, että teoksesta on löydettävissä keskenään varsin erilaisia persoonia, joiden rakentumista tuetaan myös erilaisin kerronnallisoin ratkaisuin. Keskeisimmin sivupersoonien erot tulevat esille heidän tavoissaan käydä dialogia, mutta myös esimerkiksi se millaisiin asioihin kertoja kiinnittää huomiota itsessään ja ympäristössään vaikuttaa sivupersoonista muodostuvaan kuvaukseen.

Käytännössä kerronnan keinoina dissosiativisen identiteettihäiriötä rakennettaessa käytettiin esimerkiksi lauserakenteiden vaativuuden ja pituuden muutoksia, erilaisien aukkojen ja takaumien hyödyntämistä sekä ylipäättään vaihdoksia sanastossa ja kielessä. Myös muutokset kertojaratkaisuissa korostivat ulkopuolisuuden kokemusta suhteessa omaan toimintaan. Teoksen päähenkilö myös konkreettisesti ottaa puheeksi oman mielenterveytensä ja pohtii sitä.

Veden symboliikka oli keskeisessä osassa monelta osin. Yhtäältä se toimi symbolina persoonallisuudelle ja sen muotoa muuttavalle olemukselle ja toisaalta vesi oli ikään kuin trauman ja siitä eheytyksen metafora. Veden merkitys tuleekin *H2O* kerronnassa esiin ambivalenttina, yhtäältä tuhoavana ja toisaalta rakentavana voimana.

Jatkotutkimuksen kannalta olisi mielekästä perehtyä tarkemmin esimerkiksi *H2O* kuvaukseen traumasta sekä sen luomiin merkityksiin. Lisäksi ekokriittinen tai tarkemmin veden merkityksiin, erityisesti kulttuurisista näkökulmista, keskittyvä analyysi voisi osoittautua antoisaksi. ö-ö

H2O kutsuukin lukijansa kokemaan ja pohtimaan yhdessä päähenkilöidensä kanssa. Toisaalta fiktiivinen kuvaus dissosiativisesta identiteettihäiriöstä myös havainnollistaa eroa kertomuksen ja sairauden välillä: lukija voi milloin vain jättää teoksen käsistään, mutta sairaudesta ei samalla tavalla pääse eroon.

7. Lähteet

Primäärilähteet

Laitila Kälvemark, Tiina. 2020. *H2O*. Helsinki: WSOY

Sekundäärilähteet

Fludernik, Monika. 2010. *Luonnollinen narratologia ja kognitiiviset parametrit*. Teoksessa Hatavara, M. Lehtimäki, M. Tammi, P. (toim.) *Luonnolliset ja luonnottomat kertomukset: Jälkiklassisen narratologian suuntia*, 17-43.

Galton, Graeme ja Adah Sachs. 2008. *Forensic Aspects of Dissociative Identity Disorder*. Routledge.

Hart, Onno van der, Ellert Nijenhuis ja Kathy Steele. 2006. *Vainottu mieli: rakenteellinen dissosiaatio ja pitkään jatkuneen traumatisoitumisen hoitaminen*. Helsinki: Traumaterapiakeskus.

Hatavara, Mari, Markku Lehtimäki ja Pekka Tammi. 2010. *Johdanto*. Teoksessa Hatavara, M. Lehtimäki, M. Tammi, P. (toim.) *Luonnolliset ja luonnottomat kertomukset: Jälkiklassisen narratologian suuntia*, 7-14.

Herman, David. 2009. *Basic Elements of Narrative*. Wiley-Blackwell.

Jäntti, Saara, Kirsi Heimonen, Sari Kuuva ja Annastiina Mäkilä. 2019. *Hulluus ja kulttuurinen mielenterveystutkimus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kajannes, Katriina. 2000. *Kognitiivinen kirjallisuudentutkimus*. Teoksessa Kajannes, K. ja & Kirstinä, L. (toim.) *Kirjallisuus, kieli ja kognitio*. Helsinki: Yliopisto paino, 48-80.

Laitanen, Maiju (2015). *Fiktiivisten mielten tietoisuus ja tiedostamaton Jaakko Yli-Juonikkaan romaanissa Vanhan merimiehen tarina*. Pro-gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/47292/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201510123348.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (21.4.2023).

Lehtimäki, Markku, Hanna Meretoja ja Arja Rosenholm. 2018. *Veteen kirjoitettu – veden kirjoittamia: Kulttuurisen vedentutkimuksen suuntaviivoja*. Teoksessa Lehtimäki, M. Meretoja, H. ja Rosenholm, A. (toim.) *Veteen kirjoitettu*, 7-23.

Mäkelä, Maria. 2011. *Uskoton mieli ja tekstuaaliset petokset: Kirjallisen tajunnankuvauksen konventiot narratologisena haasteena*. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.

<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/66797/978-951-44-8569-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (21.4.2013).

Mäkelä, Maria ja Pekka Tammi. 2005 *Uusia (ja vanhoja) näkökulmia*. Teoksessa Mäkelä, M. ja Tammi, P. (toim.) *Kertomus Ja Mieli: Uusia (ja vanhoja) näkökulmia tajunnan esittämiseen kertomakirjallisuudessa*. Tampere: Tampereen yliopisto, taideaineiden laitos: Taju [jakaja], v-x.

Mäkilä, Annastiina, ja Pekka Pietilä. 2021. *Katsaus kulttuuriseen mielenterveystutkimukseen suomessa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Mäkilä, Aino ja Liisa Steinby. 2013. *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Mäkelä, Maria. 2009. *Välttämättömyyden kehä ja muita kerrotun mielen oireita*. Teoksessa Hägg, S. Lehtimäki, M. ja Steinby, Liisa. (toim.) *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 111-139.

Nykänen, Elise. 2014. *Worlds Within and Without: Presenting Fictional Minds in Marja-Liisa Vartio's Narrative Prose*. Väitöskirja. Helsinki: University of Helsinki. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152722/worldswi.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (21.4.2013).

Ovaska, Anna. 2020. *Fictions of Madness: Shattering Minds and Worlds in Modernist Finnish Literature*. Väitöskirja. Helsinki: University of Helsinki. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/310544/FICTIONS.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (21.4.2023).

Palmer, Alan. 2004. *Fictional minds*. University of Nebraska Press.

Ringrose, Jo L. 2012. *Understanding and Treating Dissociative Identity Disorder (or Multiple Personality Disorder)*. Routledge.

Ross, Colin A. 1994. *The Osiris Complex: Case Studies in Multiple Personality Disorder*. University of Toronto Press.

Rosenholm, Arja. 2018. *"Kaikki ihmiset osaavat uida": Venäläisen kirjallisuuden uimareita*. Teoksessa Lehtimäki, M. Meretoja, H. ja Rosenholm, A. (toim.) *Veteen kirjoitettu*, 73-92.

Sanford, Anthony J. ja Catherine Emmott. 2012. *Mind, Brain and Narrative*. Cambridge University Press.

Tammi, Pekka. 2010. *Kertomusta vastaan ja ei-vastaan*. Teoksessa Hatavara, M. Lehtimäki, M. Tammi, P. (toim.) *Luonnolliset ja luonnottomat kertomukset: Jälkiklassisen narratologian suuntia*, 65-93.